

*Andrzej Bogus**

**ASYMETRYCZNOŚĆ POLITYKI KREDYTOWEJ
BANKU CENTRALNEGO I BANKÓW KOMERCYJNYCH
W WARUNKACH KRYZYSU**

Polityka kredytowa jest ważnym narzędziem oddziaływania na koniunkturę gospodarczą. Wzrost popytu na instrumenty kredytowe w warunkach ożywienia gospodarczego jest trwałą cechą gospodarki rynkowej. Recesja gospodarcza natomiast w sposób naturalny ogranicza zapotrzebowanie na te instrumenty dłużne, tłumi popyt inwestycyjny, co może wzmacniać tendencje kryzysowe. Stąd interesujące staje się pytanie, czy w warunkach kryzysu gospodarczego sektor bankowy nie powinien podejmować działań zwiększających dostępność do kredytów, kreując dodatkowy popyt inwestycyjny i chronić sferę realną gospodarki przed nadmiernym spadkiem produkcji i zatrudnienia. Wyzwania kryzysu dla polityki kredytowej sektora bankowego należy rozpatrywać w kontekście wzmożonej aktywności banku centralnego zwiększającego płynność finansową sektora oraz w perspektywie zwiększenia restrykcyjności alokacji kredytów przez banki komercyjne dyskontujące w ten sposób wzrost ryzyka w kredytowaniu podmiotów gospodarczych osłabionych ekonomicznie skutkami recesji.

Celem artykułu jest przedstawienie obiektywnej konieczności prowadzenia elastycznej polityki kredytowej w różnych fazach cyklu koniunkturalnego. Istotną cechą tej elastyczności jest wymienialność stopnia restrykcyjności na poziomie bankowości centralnej i banków komercyjnych. Asymetryczność restrykcyjności jest niezbywalnym warunkiem zachowania stabilności całego sektora bankowego. W realizacji tak określonego celu wykorzystane zostaną zarówno analizy teoretyczne, jak i empiryczna egzemplifikacja stosowanych w praktyce rozwiązań restrykcyjnych w bankach komercyjnych i centralnych.

* Dr, Zakład Finansów i Rachunkowości Banków, Instytut Finansów Bankowości i Ubezpieczeń, Uniwersytet Łódzki.

1. WZROST ZNACZENIA KANAŁU KREDYTOWEGO BANKU CENTRALNEGO

1.1. Bank centralny jako pożyczkodawca ostatniej instancji

W teorii bankowości zwraca się uwagę na rolę banku centralnego w zakresie regulowania podaży pieniądza i stabilizacji cen oraz zapewnienia niezbędnego poziomu płynności i stabilności banków komercyjnych. Tak sformułowane zadania są często przeciwstawne.

Pojawiające się kryzysy podważały modele jednokierunkowego działania banku centralnego. Stało się oczywiste, że banki centralne powinny dbać zarówno o płynność i stabilność banków komercyjnych, jak i prowadzić dyskrecjonalną politykę pieniężną w celu utrzymania stabilności cen. W końcu XIX w. sformułowana została przez W. Bagehota koncepcja banku centralnego jako pożyczkodawcy ostatniej instancji (LLR – Lender of Last Resort)¹.

Można przyjąć, że „funkcja pożyczkodawcy ostatniej instancji oznacza dyskrecjonalne zasilanie w płynność jednego banku lub całego systemu bankowego w reakcji na niekorzystny szok, powodujące nadzwyczajny wzrost popytu na pieniądź rezerwowy, gdy popyt ten nie może zostać zaspokojony z innych – np. prywatnych – źródeł”². Tak określona rola banku centralnego spełnia trzy podstawowe zadania³:

- chroni integralność systemu płatniczego,
- zapobiega runom na banki i ich utracie adekwatności bilansowej,
- utrwała płynność finansową poszczególnych banków i zwiększa ich możliwości utrzymywania na niezbędnym poziomie akcji kredytowej.

W kontekście łagodzenia skutków cyklu koniunkturalnego dotychczasowe doświadczenia wskazują, że banki centralne coraz bardziej angażowały się we wspomaganie finansowe jednego banku albo znacznej części całego systemu bankowego w kraju. Wyróżnia się trzy podstawowe zadania antycyklicznego działania banku centralnego jako kredytodawcy ostatniej instancji⁴:

- przywracanie stabilności finansowej banków komercyjnych,
- skrócenie okresu spowolnienia gospodarczego po kryzysie,
- redukcja częstotliwości występowania kryzysów.

Podejmowanie przez banki centralne działań jako LLR może prowadzić jednak do osłabienia proefektywnych mechanizmów funkcjonowania sektora bankowego. Zwrócić należy uwagę na trzy potencjalne zagrożenia:

¹ S. Heffernan, *Nowoczesna bankowość*, PWN, Warszawa 2007, s. 571.

² J. Bogołębska, *Bank centralny jako pożyczkodawca ostatniej instancji. Współczesne dylematy realizacji funkcji*, „Acta Universitatis Lodziensis” 2008, Folia Oeconomica, nr 221, s. 45.

³ *Ibidem*, s. 45–46.

⁴ S. Heffernan, *Nowoczesna...*, s. 573.

- nadmierne liberalizowanie kryteriów oceny zdolności kredytowej i pomiaru ryzyka,
- osłabienie motywacji i dyscypliny rynkowej,
- zwiększenie możliwości oddziaływania potężnych grup lobbystycznych.

W celu ograniczenia tych negatywnych zjawisk mechanizm LLR działać powinien według transparentnych zasad. Banki zagrożone utratą płynności mogłyby liczyć na wspomaganie kredytowe banku centralnego poprzez mechanizm redyskonta instrumentów dłużnych lub zabezpieczenia otrzymanych kredytów wiarygodnymi aktywami (papierami wartościowymi). Natomiast banki, które w sposób trwały utraciły płynność nie powinny korzystać z instytucji kredytodawcy ostatniej instancji i podlegać powinny procedurom upadłościowym. Mimo tych zagrożeń funkcjonowanie LLR jest obiektywną koniecznością i immanentną cechą stabilnego sektora bankowego zorientowanego na przewycięzanie zagrożeń kryzysowych.

O obiektywnej konieczności wykorzystania kredytów banków centralnych w zasilaniu sektora bankowego świadczy wzrost zapotrzebowania na ten typ regulacji również w układzie międzynarodowym. Postępująca globalizacja i pojawienie się ponadnarodowych kryzysów finansowych zwiększyło zapotrzebowanie na międzynarodowego kredytodawcę ostatniej instancji (International Lender of Last Resort – ILLR). Stąd w warunkach pogłębiających się procesów globalizacji pojawiają się autonomiczne obszary funkcjonowania ILLR. Są nimi przede wszystkim organizowanie prewencji (*crisis prevention*) i zarządzanie kryzysem płynnościowym na poziomie międzynarodowym (*crisis management*). Pełnienie przez banki centralne funkcji LLR może być sprzeczne z celem stabilności cenowej. W warunkach głębokiego kryzysu rośnie jednak znaczenie stabilizacji gospodarki, często kosztem zwiększenia presji inflacyjnej.

1.2. Kredyty banku centralnego a zagrożenia inflacyjne

Wykorzystywanie kredytów banku centralnego nieuchronnie prowadzi do zwiększania podaży pieniądza. Wynika to z ogólnego mechanizmu emisji pieniądza gotówkowego. Ograniczeniem podaży pieniądza gotówkowego jest tzw. baza monetarna, której ważnym elementem są należności wobec sektora bankowego. Bank centralny jako bank banków, realizując rolę instytucji kredytowej, zwiększa portfel należności dla banków. Finansuje nie ich bazę depozytową, lecz dodatkową emisję pieniądza. W tym tkwi nierozwiązywalny dylemat, o którym już wspomniano wcześniej, niemożliwości jednoczesnego połączenia dwóch przeciwstawnych funkcji banku centralnego: utrzymania stabilności ogólnego poziomu cen (polityka bezpośredniego celu inflacyjnego) i zapewnienia płynności i stabilności sektora bankowego w warunkach kryzysów finansowych.

W warunkach stabilności sektora bankowego tzw. „kanał kredytowy” banku centralnego jest trwałym elementem regulowania płynności banków komercyjnych w krajach o rozwiniętej akcji kredytowej i trwałych okresowych niedostosowaniach bilansowych (np. sektor bankowy w Polsce charakteryzował się trwałą nadpłynnością). Z punktu widzenia efektywności LLR wyróżnić można trzy podstawowe rodzaje kredytów banku centralnego dla banków komercyjnych: redyskontowy, lombardowy i refinansowy.

Kredyt redyskontowy związany jest z powtórny dyskontem weksli (redyskontem) przyjętych przez banki komercyjne w ramach udzielanych przez nie kredytów dyskontowych. Wzrost należności wekslowych w aktywach tych banków może zagrażać ich płynności i stąd dla zapewnienia równowagi bilansowej korzystają one z kredytu banku centralnego, przedstawiając skupione weksle do redyskonta. Realizując tzw. restrykcyjną politykę pieniężną (zorientowaną na ograniczenie podaży pieniądza), bank centralny stosuje wysokie stopy redyskonta, zniechęcając banki komercyjne do zwiększania płynności i rozszerzenia akcji kredytowej. Natomiast polityka pieniężna kreująca wzrost podaży pieniądza opiera się na wykorzystywaniu niskich stóp redyskonta zachęcających banki komercyjne do dyskontowania weksli i zwiększania płynności i rozwijania akcji kredytowej.

Kredyt lombardowy jest udzielany przez bank centralny bankom komercyjnym pod zastaw papierów wartościowych. Jest również instrumentem polityki pieniężnej wykorzystywanej w cyklu koniunkturalnym. Stopa procentowa jest sygnałem dla banków dostosowujących (w większym bądź mniejszym zakresie) swoje oprocentowanie dla kredytobiorców z zachowaniem pełnej autonomii w tym zakresie.

Zastawem kredytu lombardowego są z reguły skarbowe papiery wartościowe stanowiące istotny element aktywów bilansu banków. Dzięki łatwej ich zbywalności na rynku wtórnym stają się buforem zapewniającym utrzymanie długoterminowej równowagi w przepływach pieniężnych banków, ale mogą być także wykorzystywane jako zabezpieczenie dla krótkoterminowego pozyskiwania kredytów od banku centralnego. Należy podkreślić rynkowy charakter tego kredytu. W mechanizmie działań antykryzysowych, podobnie jak przy kredycie redyskontowym, również przy korzystaniu z kredytu lombardowego niezbędne jest posiadanie przez banki wymaganych aktywów. Wyznaczają one górną granicę ich zadłużenia. Oprocentowanie tego kredytu jest jednocześnie podstawową stopą banku centralnego i określa krańcowy koszt pozyskania środków na rynku międzybankowym.

Kredyt refinansowy jest relatywnie najmniej związany z „grą rynkową” banków komercyjnych z bankiem centralnym. Jest instrumentem najbardziej uznaniowym w wykorzystywaniu kanału kredytowego w zasilanie finansowe banków. Pełni szczególną funkcję w odniesieniu do tych banków, których

upadłość z istotnych powodów pozarynkowych byłaby nieuzasadniona dla całego sektora bankowego. Podstawową formą kredytowania jest utrzymywanie na rachunku rozliczeniowym banku salda debetowego. Występowanie tej formy kredytowania jest zagrożeniem dla proefektywnościowego mechanizmu kredytowania przez bank centralny banków komercyjnych. Jednak wyjątkowe sytuacje związane także z kryzysem finansowym, zagrażające stabilności sektora, stwarzają konieczność posiadania przez bank centralny również i tego instrumentu wykorzystywania kanału kredytowego w dostarczaniu płynności bankom, szczególnie w przypadkach nieoczekiwanych zawirowań na rynku finansowym lub nieuzasadnionego ekonomicznie zachwiania bazy depozytowej.

2. RESTRYKCYJNOŚĆ POLITYKI KREDYTOWEJ BANKÓW KOMERCYJNYCH

2.1. Znaczenie i zakres polityki kredytowej w bankach komercyjnych

Najważniejszym segmentem aktywów przedsiębiorstwa bankowego są należności. Jest to wyjątkowa właściwość banków na tle innych przedsiębiorstw. Z roli dłużnika w operacjach pasywnych przekształcają się w przedsiębiorstwa wierzycielskie w wyniku operacji aktywnych. Należy podkreślić, że o ile należności w przedsiębiorstwach tradycyjnych stanowią niewielką część ich aktywów, to w bankach stanowią podstawową pozycję, o czym świadczy następujące zestawienie w tabeli 1.

Tabela 1. Udział należności w aktywach polskiego sektora bankowego (31.12.2008 r.)

Wyszczególnienie	Należności	
	w mln zł	w %
Aktywa ogółem	1050,5	100,0
W tym należności od:	649,0	61,8
gospodarstw domowych	376,0	35,8
przedsiębiorstw	228,1	21,7
pozostałych sektorów	44,9	4,3

Źródło: *Rozwój systemu finansowego Polsce*, NBP, Warszawa 2009, *Informacja wstępna NBP*, Warszawa, maj 2009.

Tabela 1 dobitnie potwierdza dominującą rolę należności w aktywach sektora bankowego. Ponad 61% majątku przedsiębiorstw bankowych stanowią wygenerowane instrumenty dłużne, które są dla nich głównym źródłem uzyskiwanych przychodów i zdobywania przewagi konkurencyjnej, ale stanowią

jednocześnie istotne zagrożenie dla terminowego odzyskiwania zaangażowanego w tej formie kapitału. Stąd dla polityki kredytowej fundamentalne znaczenie ma stosowanie różnorodnych rozwiązań do odmiennych faz cyklu koniunkturalnego, szczególnie do warunków kryzysu gospodarczego.

Dominujące znaczenie należności w aktywach banków stwarza konieczność szczególnego nimi zarządzania. Wyraża się to przede wszystkim w wyodrębnianiu w ramach ogólnego zarządzania aktywami polityki kredytowej. Potrzeba takiego wyodrębnienia wynika z dwóch zasadniczych powodów:

- z roli kredytów w generowaniu zysków przedsiębiorstw bankowych,
- ze specyfiki ryzyka tkwiącego immanentnie w mechanizmie ich alokacji.

Stąd zarządzanie aktywami banków wymaga wypracowania autonomicznych, zróżnicowanych polityk zorientowanych na różne ich segmenty (kredyty, papiery wartościowe, lokaty w innych bankach itp.). Dywersyfikacja zarządzania aktywami wymaga odpowiednich rozwiązań instytucjonalnych oraz określenia celów i zakresów tych autonomicznych polityk.

Celem polityki kredytowej jest zbudowanie takiego portfela należności, który zapewniałby oczekiwaną stopę zwrotu przy wymaganym poziomie ryzyka. Przy czym kryterium oceny realizacji tego celu powinno mieć charakter długookresowy. Uzupełniającymi celami mogą być m.in. wzrost udziału w rynku kredytowym, dominacja w określonym segmencie klientów, wzrost restrykcyjności w warunkach kryzysu.

Niezbywalną cechą polityki kredytowej winna być więc jej elastyczność. Dotyczy to również formułowanych jej funkcji celu. Określenie długoterminowych, średniookresowych i krótkookresowych celów zarządzania kredytami jest fundamentalną jej właściwością. Zdolność dostosowywania celów do zmieniających się warunków makroekonomicznych (koniunktury, inflacji, stabilności systemu finansowego itd.) i mikroekonomicznych (sytuacji finansowej i ekonomicznej banku) jest ważnym wyznacznikiem konkurencyjności banku. Dlatego prowadzenie polityki kredytowej nie powinno być działaniem rutynowym, opartym na stałych schematach, lecz powinna być to sfera szczególnie twórczej aktywności zorientowanej nie tylko na innowacje produktowe, ale także na wprowadzenie odpowiednich mechanizmów ich dystrybucji. Ostateczna wersja polityki kredytowej jest symbiozą z jednej strony regulacji zewnętrznych (banku centralnego), z drugiej – kreatywnej aktywności samodzielnych przedsiębiorstw bankowych. Każdy bank powinien dostosować politykę kredytową do przyjętych celów strategicznych i środowiska finansowego swojej działalności w oparciu o wyspecjalizowane zespoły analityczne i prawne na poziomie centrali banków.

Mimo indywidualnego charakteru wypracowywanej przez poszczególne banki polityki kredytowej, wyróżnić można niezbędne trwałe elementy składające się na jej zakres. Głównymi segmentami polityki kredytowej banków komercyjnych są:

- rozmiary akcji kredytowej,
- struktura portfela kredytowego,
- poziom oprocentowania i skala działań marketingowych,
- kryteria alokacji kredytów.

2.2. Instrumenty restrykcyjnej polityki kredytowej

Zwiększenie restrykcyjności polityki kredytowej może mieć zastosowanie w każdym wymienionym wyżej jej obszarze. Wielkość akcji kredytowej jest szczególnie ściśle skoordynowana z fazami cyklu koniunkturalnego. W warunkach wysokiej koniunktury dynamicznie rosną należności banków. Ich nadmierny wzrost stanowić może istotne zagrożenie dla stabilności sektora bankowego. Stąd formułowane są w oparciu o doświadczenia kryzysu sektora bankowego w roku 2008 propozycje rozwiązań systemowych ograniczających nadmierny wzrost akcji kredytowej i wprowadzenia tzw. „antycyklicznych wymogów kapitałowych”, które ograniczyłyby zwiększenie portfeli kredytowych i powstawania często tzw. „bańki spekulacyjnej” na różnych rynkach, które generują dodatkowy, nieuzasadniony popyt na kredyty⁵. Natomiast w warunkach głębokiej dekoniunktury powinny być podejmowane przez banki centralne działania stymulacyjne, ograniczające skłonności banków do nadmiernego ograniczania akcji kredytowej⁶. To naturalna potrzeba zwiększenia restrykcyjności w ograniczaniu dynamiki portfela kredytowego przez banki może być w poważnym stopniu zneutralizowana przez aktywną rolę LLR (kanału kredytowego). W sytuacji kryzysowej, kiedy banki stosują restrykcyjne ograniczanie akcji kredytowej, wzrost aktywności LLR mógłby złagodzić bariery dostępu do kredytów przez podmioty gospodarcze.

Restrykcyjność w kształtowaniu struktury należności może dotyczyć zarówno rodzajów kredytów, jak i kredytobiorców. Częstym przejawem zwiększenia restrykcyjności w dostępie do kredytów jest ograniczenie dostępu do produktów długoterminowych (np. hipotecznych, inwestycyjnych) oraz walutowych. Przy budowaniu restrykcyjnej struktury portfela kredytowego fundamentalne znaczenie ma przyjęty model banku. Inne są przesłanki określania struktury należności dla banku uniwersalnego, inne dla specjalistycznego. Bardzo ważnym elementem restrykcyjności jest także wybór preferowanych kredytobiorców. Istotne znaczenie mają tu rozstrzygnięcia dotyczące kredytów korporacyjnych i detalicznych szczególnie w kontekście ryzyka i kosztów zarządzania należnościami. Klienci korporacyjni z reguły przedstawiają bardziej szczegóło-

⁵ Zob. *Postępowy program uzdrowienia gospodarki i odbudowy finansów: kryzys, przyczyny, analizy, programy. Przewodnik krytyki politycznej*, Warszawa 2009, s. 314 i nast.

⁶ Zob. Z. Dobosiewicz, *Bankowość*, PWE, Warszawa 2005, s. 192.

we i zobiektywizowane informacje, które znajdują zastosowanie przy ocenie zdolności kredytowej, niż osoby fizyczne czy małe przedsiębiorstwa. Przez analityków bankowych formułowana jest opinia, że brak dostatecznych informacji czyni kredytowanie klientów indywidualnych trudniejszym niż korporacji. Podkreśla się jednak także, że „kredyty korporacyjne o złej jakości mogą, w wyniku zaangażowania przez bank bardzo wysokich środków, zaszkodzić płynności banku”⁷.

Nie mniej ważnymi rozstrzygnięciami dotyczącymi pożądanej struktury portfela kredytowego jest kwestia stopnia dywersyfikacji produktów kredytowych. Polityka kredytowa banku może być wyrazem strategii opanowania wąskiego segmentu transakcji gospodarczych (np. kredyty mieszkaniowe, samochodowe, zakupu sprzętu wyposażenia domowych itp.) lub może być zorientowaną na kompleksową obsługę wyodrębnionych podmiotów gospodarczych (jednostek samorządu terytorialnego, małych i średnich przedsiębiorstw, gospodarstw domowych itp.).

Podkreślić należy, że budowanie optymalnej struktury portfela kredytowego jest procesem długotrwałym i jest niezbędnym elementem budowania przewagi konkurencyjnej przedsiębiorstwa bankowego. Wyraźnie zarysowana misja banku w tym zakresie, konsekwencja w jej realizacji, staje się kluczowym narzędziem zarządzania jego aktywami.

Ważnym obszarem stosowania restrykcyjnych narzędzi jest oprocentowanie kredytów oraz działania marketingowe. Rynek kredytowy jest specyficzny w zakresie elastyczności cenowej. W porównaniu z innymi mechanizmami alokacji dóbr i usług, możliwości wykorzystywania cen w zakresie interakcji podaży i popytu na produkty kredytowe są znacznie mniejsze. Jest to dla polityki restrykcyjnej istotny czynnik skuteczności ustalania wysokości oprocentowania. W kontekście restrykcyjności zwrócić należy uwagę na dwa szczególnie ważne elementy.

Po pierwsze, na rynku produktów kredytowych, jak już wspomniano, występuje znacznie niższa elastyczność cenowa. Wrażliwość popytu na zmiany stopy procentowej jest znacznie niższa niż na innych rynkach. Przeprowadzane badania potwierdzają wzrost znaczenia czynników behawioralnych w kształtowaniu popytu na usługi bankowe, w tym na produkty kredytowe. Podkreśla się także stosunkowo niską świadomość cenową kredytobiorców⁸.

Po drugie, polityka cenowa kredytów powinna być zorientowana nie na jednostkowe produkty, lecz na ich pakiety. Oznacza to, że dla przedsiębiorstwa

⁷ S. Heffernan, *Nowoczesna...*, s. 187.

⁸ Por. J. Węclawski, *Psychologiczne aspekty polityki cenowej banków komercyjnych*, [w:] M. Marcinkowska, S. Wieteska, *Harmonizacja bankowości i ubezpieczeń skali narodowej i europejskiej*, Difin, Warszawa 2007, s. 473 i nast.

bankowego restrykcyjność oprocentowania powinna być zorientowana na zestaw produktów, którego rentowność ma rozstrzygające znaczenie dla osiągnięcia wymaganego poziomu przychodów i efektywności. W przypadku tradycyjnych dóbr i usług cena jednostkowa ma charakter ostateczny (poza efektem substytucyjnym czy komplementarnym). Natomiast na rynku produktów bankowych immanentną cechą jest bardzo silne powiązanie z innymi produktami oraz z różnymi elementami ceny kredytu. Słuszna jest opinia, że „[...] cena jest wielkością składającą się z wielu opłat, prowizji, stóp procentowych, a poza tym możliwych upustów, rabatów itd. Sytuację komplikuje dodatkowo stosowanie sprzedaży wiązanej, pakietyzacja usług i inne tego typu działania marketingowe banku”⁹.

Specyfika cen na rynku kredytowym jest szczególnie ważnym wyzwaniem dla wypracowania odpowiedniej polityki aktywnej sprzedaży tych produktów. W warunkach kryzysu podstawową jej cechą powinna być orientacja na osiągnięcie niezbędnej rentowności pakietowej podmiotów. W ramach tej sprzedaży w szerokim zakresie powinna być stosowana polityka głębokiej dyferencjacji produktów i różnicowania cen w ramach oferowanego pakietu. Przykładem może być model relatywnie niskich cen dla wybranych produktów kredytowych (poddanych jednocześnie agresywnej reklamie) przy jednoczesnym wysokim oprocentowaniu np. produktów rozliczeniowych rekompensujących niższe przychody na produktach aktywizujących sprzedaż.

W polityce procentowej w warunkach kryzysu obok wysokości ceny istotne znaczenie ma również określenie zakresu wykorzystania stałego i zmiennego oprocentowania. Problem ten dotyczy szczególnie kredytów długoterminowych (hipotecznych). Generalnie wyróżnia się dwa systemy:

- ARM (Adjustable Rate Mortgage) – pożyczka hipoteczna ze zmienną stopą procentową,
- FRM (Fixed Rate Mortgage) – kredyt hipoteczny o stałej stopie procentowej.

Wprowadzenie w USA systemu FRM przy jednoczesnej polityce obniżania stóp procentowych przez bank centralny doprowadziło do nadmiernego wzrostu popytu na kredyty hipoteczne i było jedną z przyczyn załamania się tego rynku i kryzysu w sektorze bankowym.

Ważnym ograniczeniem restrykcyjnej polityki oprocentowania kredytów jest zakres autonomii banków w ustaleniu maksymalnej ich wysokości. Z uwagi na oligopolistyczny charakter tego rynku w większości krajów wprowadza się regulacje określające maksymalny poziom odsetek. W Polsce od roku 2005 jest ustawowe ograniczanie ich wysokości przez ustalenie maksymalnego limitu na

⁹ *Ibidem*, s. 474.

poziomie nie przekraczającym 4-krotności stopy kredytu lombardowego NBP (są to tzw. odsetki maksymalne)¹⁰.

Kolejnym ważnym elementem restrykcyjnej polityki kredytowej jest zaostrożenie kryteriów ich alokacji. Stopień restrykcyjności jest pochodną oceny ryzyka kredytowego. Zależy zarówno od uwarunkowań makroekonomicznych, jak i sytuacji finansowej konkretnego banku. Poziom restrykcyjności regulowany może być głównie poprzez określenie oceny zdolności kredytowej klienta, ustalenie wymaganych zabezpieczeń, a przy kredytach hipotecznych – udziału tzw. wkładu własnego.

Jak już wspomniano, wzrost restrykcyjności polityki kredytowej prowadzi nieuchronnie do ograniczania akcji kredytowej, natomiast jej łagodzenie – do zwiększania portfela należności, ale i wzrostu ryzyka. Stąd wybór adekwatnego poziomu restrykcyjności ma tak duże znaczenie dla preferowanej polityki kredytowej każdego banku, gdyż zależny powinien być nie tylko od faz cyklu koniunkturalnego, ale również od długookresowej strategii zarządzania należnościami. Należy podkreślić, iż podstawowym elementem mechanizmu alokacji kredytów jest ich racjonowanie. Stąd restrykcyjność ich dystrybucji dotyczy może kryteriów selekcji kredytobiorców, ale również warunków z nich korzystania. W pierwszym przypadku restrykcyjność dotyczy przede wszystkim zaostrożenia kryteriów oceny zdolności kredytowej, natomiast elementami wzrostu restrykcyjności w warunkach korzystania z kredytów jest wzrost oprocentowania i marży, większe wymogi zabezpieczenia zwrotności kredytów i krótszy okres kredytowania.

PODSUMOWANIE

Reasumując, można stwierdzić, że wzrost restrykcyjności polityki kredytowej banków jest obiektywną koniecznością w warunkach kryzysu gospodarczego. Jest niezbywalnym elementem dostosowania tej polityki do zagrożeń wynikających z ryzyka terminowej obsługi zaciągniętych kredytów i stabilności bazy depozytowej. Są to podstawowe zagrożenia dla zachowania stabilności finansowej. Stąd rozwiązaniem sprzeczności między zobiektywizowanym wzrostem restrykcyjności polityki kredytowej a zwiększeniem dostępu do tych instrumentów dłużnych przez podmioty gospodarcze i zwiększenie efektywnego popytu inwestycyjnego jest wykorzystanie w szerokim zakresie kanału kredytowego banku centralnego. W ten sposób bank centralny jako pożyczkodawca

¹⁰ Określenie maksymalnych stawek oprocentowania dotyczy nie tylko kredytów bankowych, lecz całego obrotu gospodarczego, co budzi wiele kontrowersji. Por. ustawa o maksymalnych odsetkach, DzU z 2005 r., nr 157.

ostatniej instancji w sposób zasadniczy może wpłynąć na ograniczenie restrykcyjności polityki kredytowej banków komercyjnych, stając się ważnym akceleratorem ożywienia gospodarki. Ten dualizm działań oparty na „asymetryczności” regulowania rynku kredytowego stać się może istotnym mechanizmem stabilizującym gospodarkę i osłabiającym skutki kryzysu gospodarczego. Doświadczenia empiryczne stabilizujących działań banków centralnych w warunkach kryzysu finansowego w latach 2007–2009 w pełni potwierdzają potrzebę funkcjonowania tej asymetryczności w praktyce.

Andrzej Bogus

**THE ASYMMETRY OF THE CREDIT POLICY OF THE CENTRAL BANK
AND COMMERCIAL BANKS IN THE CRISIS ENVIRONMENT**

(Summary)

The article concentrates on the problem of adjustment of the credit policy to the economic cycle, especially in the crisis times. A destabilisation of the economy and the financial system requires – on the one hand – enhancing of the central bank activity in the credit policy by performing the function of the lender of last resort (LOLR), on the other hand – enhancing of the commercial banks restrictive measures in the mechanisms of credit allocation. The above drives to the phenomenon of asymmetry of the credit policy performed by the central bank and commercial banks. Therefore, the aim of the article is indicating the conditions and consequences of enhancing this “credit channel” of the central bank and enhancing the restriction of the credit allocation by the commercial banks.